

IN MEMORIAM

BARBU ȘTEFĂNESCU (1953 – 2013)

ÎNTRE PÂINI - TESTAMENTUL LUI BARBU ȘTEFĂNESCU

Privindu-i retrospectiv destinul lui Barbu Ștefănescu ca și cercetător în ale istoriei, ajungem la o concluzie limpede: acesta și-a însușit, încă din primii ani ai activității pe acest tărâm, la muzeu, metodele clasice de studiu din domeniile de interes (la început, istorie, iar apoi etnografie). Toate contribuțiile științifice publicate - articole, studii, cărți - sunt mărturii de necontestat în acest sens. Utilizând mijloacele de documentare care stau la temelia lucrului bine făcut în investigarea istoriei și etnografiei deopotrivă, Barbu Ștefănescu a reușit să aducă la lumină, bazându-se pe un travaliu întru cunoașterea atât în folos propriu, cât și pentru *celălalt*, contribuții remarcabile, demne de respectat.

Întâlnirea sa cu Fernand Braudel, și prin acesta cu Școala Analelor, de fapt cu o orientare istoriografică care a impus o formulă de studiu și interpretare a faptului istoric (așezată sub semnul științificității și a unei interpretări extrem de nuanțate din perspectiva analizei faptelor, în general), l-a determinat pe Barbu Ștefănescu să se apropie tot mai mult de teme deloc atractive până atunci pentru istoriografia românească dintre 1945 – 1989, cum ar fi viața cotidiană, tainele ascunse ale mentalului colectiv și individual sau imaginarul social.. Discuțiile purtate în jurul *Structurilor cotidianului* m-au făcut să înțeleg că farmecul discursului braudelian l-a acaparat pentru totdeauna. A fost pentru Barbu Ștefănescu clipa în care și-a dat seama că măsura valorii ca om de știință și-o poate da doar însușindu-și o viziune istoriografică modernă, europeană.

De ce această asumare imediată a momentului Analelor? Răspunsul este foarte simplu. Subiectele asupra cărora s-au aplecat corifeii noii mișcări erau cele de interes și pentru Barbu Ștefănescu; desigur, transferate, glisate înspre realitățile satului românesc în general, și a celui bihorean – mai cu seamă beiușean –, în mod special. Avându-și propriile rădăcini în ruralul hunedorean, a reprezentat mereu o datorie de suflet pentru Barbu Ștefănescu să se aplece, cu preponderență, pentru a îl analiza cu obiectivitate, asupra unui mod de viață pe care l-a trăit el însuși, și care a rămas întipărit pentru totdeauna în subconștient - și față de care manifesta un profund respect și o adâncă înțelegere.

„Intenția noastră – mărturisea într-o carte ce anunța calea pe care dorea să o urmeze în viitor, *Ruperea tăcerii* – vis--vis de această problematică, a satului (n.n.) - nu poate fi alta decât intenția tuturor celor care, indiferent de timp și spațiu, ambiționează la urmărirea unor fragmente ale umanității în periplul devenirii, la un plus de cunoaștere și de înțelegere a istoriei rurale, pe cât posibil o apropiere de omul acestui univers și de sensibilitatea sa, de modul său de a gândi, cum spuneam, îngreunate de puținătatea surselor de documentare cu privire la o lume care nu vorbește sau o face rar, cu parcimonie și la vreme de cumpănă, chiar și în momentele privilegiate pentru istorie; când împrejurări excepționale fac să devină «extrem de vizibili» în documente”; țărani rămân „discreți”, „se vorbește despre ei, sau în cel mai fericit caz se vorbește în numele lor. Ei înșiși stăruie în tăcere, ori se mulțumesc cu elocvența faptelor.” Iată, rânduri care dezvăluie motivele care

I-au determinat pe Barbu Ștefănescu să îi aducă în prim plan pe „oamenilor pământului”, pe aceia care prin efortul lor de zi cu zi, aproape invariabil pentru subzistență și implicit pentru a învinge moartea, au avut forța de a supraviețui, ca umanitate, într-un areal propriu de civilizație. În cele două cărți – *Ruperea tăcerii* și *Între pâini* – pe care le considerăm a fi cele mai reprezentative pentru crezul său, el se apleacă asupra explorării profunzimilor unui suflet colectiv, cel al românului, și propune o „nouă lectură”, de această dată din perspectiva istoriei mentalităților și a imaginarului social, a „antropologiei istorice”. Întreg acest demers a fost direcționat tocmai în scopul de a releva modurile în care oamenii societăților trecute au văzut, perceput și și-au imaginat cosmosul, lumea înconjurătoare, cum se văd ei înșiși și cum îi percep pe ceilalți, precum și sistemele de valori în funcție de care și-au modelat atitudinile, comportamentele, reacțiile, atât față de alți semeni și înaintea provocărilor mediilor natural, social și politic sau cum preciza Lucien Febre în vederea „redescoperirii oamenilor prin intermediul faptelor”.

Dacă *Ruperea tăcerii* ne apare ca un exercițiu de analiză aprofundată și extrem de subtil nuanțată a unei secvențe existențiale circumscrise unui timp anume, începutul secolului al XIX-lea, când foametea dintre 1813-1817 a generat consecințe dramatice atât pentru individ, cât și pentru comunitate, *Între pâini* a gândit-o ca pe un volum unde în rol principal este perioada când are loc trecerea spre un nou an agricol, trecere plasată sub semnul morții și învierii naturii, când chiar țăranii beiușeni, dar nu numai, se zbăteau între viață și moarte, cu toate că rituurile practicate invocau șansa conservării, încă pentru o vreme, a existenței pământene.

„Într-un fel – ni se destăinuie Barbu Ștefănescu –, povestea acestei cărți este cea a unui proiect asumat cu mult timp în urmă și nedus până la capăt (ce trist adevăr evidențiază acest ultim rând acum, din perspectiva vârstei pe care urma să o împlinească – 60 de ani –, dar și a capacității lui de a duce la bun sfârșit tot ce și-a propus, cu o seriozitate, cu o disciplină, cu o rigoare a căror finalitate era evident o sinteză finală), din cauza repetatei constatări că cercetarea nu era destul de lămuritoare, nu oferea o imagine suficient de veridică asupra comportamentului și atitudinilor lumii țăărănești din Transilvania, atinsă dar nu afectată de modernitate, vis--vis de segmentul temporal anual în care racordul dintre două recolte succesive, pe care istoriografia franceză l-a numit «la sudure», văzut ca o perioadă de criză, reală sau potențială, și pe care țăranii din satele din zona Beiușului l-au asociat, mai sugestiv, morții, într-o expresie ce cuprinde tot dramatismul depășirii sale: „mori între pâini...”

Cartea, care se dovedește a fi *mărturie-mărturisire* asupra societății tradiționale românești din această zonă și nu numai, se constituie de fapt într-o complexă cronică a satului beiușean și bihorean, aflate în lunile ce le marchează cel mai mult traiul în plan existențial și spiritual, o cronică evidențiind truda, suferința, zbaterea pentru supraviețuire sau reliefind clipele de speranță întru viețuire, incluzând aici căsătoria, obiceiurile augurale, și, mai ales, plăsmuirea de vlăstare viitoare, toate însă puse în cumpănă permanent de imaginea spectrală a morții, a dispariției, mai prezente parcă în acest răstimp decât în alte perioade din traiul de peste an al comunităților țăărănești.

Între pâini o putem socoti totodată un fragment dintr-un testament al lui Barbu Ștefănescu. E drept, unul nefinalizat, dar nu din voia lui, căci avem convingerea că la un moment dat (dacă luăm în considerare succesiunea subiectelor de care s-a apropiat), testamentul urma să fie desăvârșit cu o lucrare dedicată, mai mult ca sigur, perioadei de trecere de la medievalitate la modernitate, raportului „dintre tradiție – manifestată prin rezistența la schimbare – și inovația propusă prin diverse canale”, altfel spus unei etape în care tradiția a început să fie agresată tot mai puternic de intervenția contemporaneității în habitatul tradițional de veche existență.

Într-una din ultimele întâlniri cu Barbu Ștefănescu mi se confesa că trăia senzația că *Între pâini* este o carte cu prea multe pagini, prea lungă. Atunci nu o citisem, dar acum pot să afirm că nu avea dreptate. Dimpotrivă. Satul românesc, oamenii acestuia, supraviețuirea din generație în generație, datorită unui fel de a fi moștenit și respectat întru totul în datele lui esențiale, dramele umane izbucnite nu o dată din interiorul acestuia, credințele precreștine

și acelea creștine, disputa mentalităților nu pot fi tratate în puține cuvinte. „Suntem convinși – susținea Barbu Ștefănescu – că problema pe care am pus-o în discuție poate fi cunoscută mai bine [(...) – prin (n.n.) –] punerea de acord a duratei cu perspectiva antropologică ce privilegiază constantele, cu condiția obligatorie însă de a nu neglija evoluțiile, în măsura în care acestea există, cum, din păcate, fac adesea etnologii, aplicată asupra realității, această dublă perspectivă duce la verificări reciproce, la temporarea punctelor de vedere exprimate, în ultimă instanță ajută pătrunderea în intimitatea tensiunii pe care lumea rurală o trăiește, într-un context mai larg, în perioada «dintre pâini». O tensiune cu repetabilitate anuală, devenită o structură a vieții țărănești – de care s-a ocupat cu deosebire antropologia –, dar care periodic se mărește brusc până la dimensiuni catastrofale sub acțiunea conjugată a unor factori perturbatori studiați de istoricii deveniți deosebit de atenți la comportamentele umane în situații-limită”.

Este cât se poate de limpede că pentru Barbu Ștefănescu aplecarea asupra răstimpului „dintre pâini” a fost generată atât de complexitatea problemelor de viață circumscrise acestuia cât și – chiar ne-am putea permite să accentuăm asupra acestei constatări – din nevoia clarificării, limpezirii acestor probleme aflate sub amenințarea permanentă a morții, ca o consecință a terminării proviziilor de grâu, mai cu seamă. Accentuarea acestui ultim adevăr ne convinge că Barbu Ștefănescu a dorit astfel să ne facă să nu uităm niciodată de ceea ce înseamnă suferința și sacrificiul în numele șanseii de viață. Cartea a apărut, dar și-a cerut propriul sacrificiu, parcă ritualic, un sacrificiu probabil în numele celor despre care „povestește” cu atâta înțelegere și compasiune Barbu Ștefănescu. Un tribut care a generat durere pentru noi, dar prin care numele autorului va rămâne pentru totdeauna unul de referință în istoriografia românească de astăzi și nu numai.

Aurel CHIRIAC